

Πίσω πήγαινε τὸ τυφλὸ παιδί μ' ἓνα ἄλλο μικρό, πού τὸ ὠδηγοῦσε, κρατώντας μιὰ βέργα.

Ἄπὸ πέρα κείνη τῆ στιγμῆ ἓνα ἄλλο παιδί ξεφύτρωσε.

— Κόστα! πού πάτε; φώναξε.

Τὸ τυφλὸ παιδί στάθηκε, τὸ κεφάλι του, πού κουνιόταν πάντα, κουνήθηκε πιδ γρήγορα, σὰ νὰ θελε νὰ συλλάβει τὸν ἦχο τῆς φωνῆς, καὶ μὲ μιὰς ἀπάντησε :

— Παυλάκη, ἔλα!... σκοτώσαμε τὴ γάτα μας! γιατί μᾶς ἔφαγε μιὰ ὀκᾶ κρέας!... Τῆς βγάλουμε καὶ τὸνα μάτι!...

Τὰ παιδιὰ ξεκολούθησαν τὸ δρόμο τους.

Ἄπὸ Πόιμνα μπῆκε μέσα στὸ δωμάτιό του.

Κάθισε στὸ κρεβάτι πετώντας σὲ μιὰ καρέκλα τὰ σῦκα.

— Θεέ μου, θεέ μου, ἔκανε, δὲ μπορῶ! Τὸ πιστεύεις; βαρέθηκα!

Τὸ σκέφτηκε αὐτὸ τὸ τελευταῖο, ποῦπε.

— Ναι, ναι, βαρέθηκα! Τί; βαρέθηκα!... Καλλίτερα!... Πῶς ἤθελα! ὦ!...

Τὸ πρόσωπο τῆς μάνας του φάνηκε ζωηρὸ νὰ παρουσιάζεται.

— ὦ, ὦ!... ἔκανε.

Κούνησε τὸ κεφάλι λίγο μ' ἓνα ἑλαφρὸ πικρὸ χαμόγελο :

— Αὐτὴ θὰ μὲ κληρονομήσει, εἶπε καὶ ἀπ' τὰ χεῖλια του βγήκε ἓνα γέλιο σὰν κλάμμα μικρό...

Γυμνός ἔμενε στὸ κρεβάτι του. Κάποτε ἔλεγε :

— Πῶς ἤθελα, πῶς ἤθελα!

Καὶ στὸ σπῆτι ἤσυχία. Φωνές παιδιῶν στὴν ἀλλή, μόνο.

Ἄλλὰ νὰ θόρυβος στὴ γαλαρία. Κι ἄκουσε ἔξω σχεδὸν ἀπ' τὴν πόρτα του, νὰ μιλοῦνε δυνατά :

— Τίποτε πάλι, ἔ; ρωτοῦσε μιὰ γυναικεία φωνή.

— Τίποτα καὶ τίποτα!... τῆς ἀπάντησε μιὰ ἀντρίκια. Ἡ ἀγορὰ εἶνε ἄδεια, δὲν ἔχει τίποτα, τίποτα!... Καὶ ὁ κόσμος νά! μελίσει! Καὶ πού νὰ βροῦν οἱ φουκαράδες! Ὅλα εἶνε ἄδεια, ἄδεια! Χαρουπάλευρα μόνο, σῦκα καὶ σταφίδα!...

— ὦ, ἀλλοίμονό μας! Μὰ τί θὰ γίνουμε! Ἐτοὶ θὰ πεθάνουμε ὅλοι!...

— Ἄφου τὸ θέλουν οἱ μεγάλοι, ἄς φοβήσουμε!...

Πάσανε. Ἄκουσε τὰ βήματά τους νὰ φεύγουνε, ν' ἀπομακρύνονται, καὶ κρότο πόρτας νὰ κλείσει, ἔπειτα.

Ἦθελε ἀκόμα νᾶκουγε τὶς φωνές, τὶς ἤθελε, ἂν καὶ δὲ λέγανε εὐχάριστα πράγματα. Ἄλλ' ἔγινε ἤσυχία πάλι. Καὶ οὔτε τὶς φωνές τᾶν παιδιῶν δὲν ἄκουσε.

— Δὲ μπορῶ, δὲ μπορῶ, κάτι ἔχω!

— Ξαφνικὰ τοῦ φάνηκε πὼς δὲν ἔβλεπε καλά, πὼς τὰ μάτια του εἶχανε θολώσει, καὶ πετάχτηκε.

Ἄπὸ, ὄχι: Ἦσως νᾶταν ἀπ' τὴ σκοτεινιά, ποῦχε πέσει ἀπ' τὴ συσκευιά.

Καὶ κοίταξε ἔξω νὰ δεῖ ἂν διακρίνει καλά.

Εἶδε πέρα δυὸ κυπαρίσσια, πάνω ἀπ' ἄλλα δέντρα, τὸνα κοντὰ σᾶλλο, νὰ φαίνονται, καθὼς κουνιόντουσαν ἀπ' τὸν ἄνεμο, πὼς φιλιόντουσαν, πὼς ἔφευγε τὸνα στὴν ἀγκαλιά τᾶλλου καὶ φιλιόντουσαν μανιακὰ.

— Μὰ ἦταν αὐτὰ τὰ κυπαρίσσια, ἦταν ἐκεῖ; ἢ μοῦ φαίνονται; ρώτησε τὸν ἑαυτὸ του.

Καὶ τὰ κυπαρίσσια ξεκολούθουν τὰ ἴδια, τὰ ἴδια νὰ κάνουνε.

Ἔφυγε ἀπ' τὸ παράθυρο.

— Νὰ πλαγιάσω... Ἦσως μ' ὠφελήσει!...

Καὶ πετώντας τὰ ρούχα του, χόθηκε κάτω ἀπ' τὰ σκεπάσματα.

— Δὲ μπορῶ! ἔκανε.

Αἰσθανόταν τώρα, κρού, κρού δυνατά!...

Πέρασε λίγο.

Σὰ νᾶταν σὲ μιὰ βάρκα πού μόλις τὸν χωροῦσε, στὸ βάθος τῆς πλαγιάσμενος, καὶ πάνω του νᾶχε ριγμένα, γιὰ σκεπασμα, πανιά ἀπὸ κατάρτια, ὅλα κρούα παγωμένα. Καὶ νᾶταν ἡ βάρκα ἀφημένη σὲ μιὰ θάλασσα βορεινῆ, κατάρμιχη, πού τὰ κύματά τῆς τὴν πήγαιναν ὅπου θέλανε!... Πάνω του ἔβλεπε ἓναν οὐρανὸ σκεπασμένον ἀπὸ σύννεφα σταχτερὰ καὶ τίποτα ἄλλο!...

Συνῆλθε λίγο.

— Μάνα μου! ἔκανε,

Ἄναστένανε καὶ κοίταξε τὸ δωμάτιο πού βρισκόταν. Ἄλλ' ὁ νοῦς του ἦταν σὰ νὰ συρόταν, ἢ κάτι νὰ τὸν ροφοῦσε νὰ τὸν σύρει σὲ βάθι!...

Ἄκουσε ὅμως, ἔξω, θαμπα ὅπως βλέπει κανεὶς ἓνα πράγμα μέσα ἀπὸ ὀμίχλη, φωνές παιδιῶν νὰ τραγουδοῦνε :

Δευτεριά μου, χάρισέ μου
μὴν ἀλώνια ζωῆ!...
Δευτεριά μου!...

Πάλι βυθίστηκε, σύρθηκε ἀπ' ἐκεῖνο τὸ ρούφηγμα, πού σὰν ἀνεμοστρόβιλος κινήθηκε!...

Ο ΤΑΦΟΣ

Ἡ μάχη εἶχε ἀρχίσει.

Τὰ πρῶτα συντάγματα εἶχαν οἰχτεῖ στὴ φωτιά. Τὸ πυροβολικὸ πίσω μας βρόνταγε δαμονοσιμένα σκορπώντας στὸν ἀέρα τὴν ἐκδίκηση, τὴ μαβρία, τὴν καταστροφή, τραντάζοντας γῆς καὶ οὐρανὸ, σαρώνοντας ἀνθρώπους καὶ ζῶα, δέντρα καὶ χόματα. Ὁ καπνός, πού σὰ μάβρη καταγιά εἶτανε χιμνός ὀλοῦθε, μᾶς εἶχε τυφλώσει, στενέβοντας τὸν ὀρίζοντα γύρω μας πού καὶ πού μέσα στὰ πικνὰ σύννεφα ξεχωρίζαμε μακριὰ σὰν πύρινες φούντες τὶς φωτιές τῶν κανονιῶν, καὶ κάπου κάπου μέσα στὴ βουή ἔφτανε ὡς τ' ἀφτιά μας τὸ ἀγριο ξεφωνητὸ ποῦβγαζε βαθειὰ ἀπὸ τὰ σπλάχνα του κάποιον θῦμα τῆς λύσσας τοῦ πολέμου.

Ἐμεῖς εἴμαστε στὴ δέφτερη γραμμῆ μετρώντας τοὺς χτύπους τῆς καρδιᾶς μας, περιμέναμε ἀμνητοὶ τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου.

Ἄξαφνα μιὰ δυνατῆ, βαρεῖα φωνή—ἡ φωνὴ τοῦ συνταγματάρχου μας, ἀκούστηκε :

— Ἐμπρὸς παιδιά! ἡ σειρά μας τώρα. Ὁ Ἄρχηγός θέλει νᾶναι παρμένη ἀπόψε ἡ πρώτη γραμμῆ ἔμεῖς πρῶτοι νὰ μποῦμε στὸ χαράκωμα. Θάρρος, παιδιά! Ζήτω ἡ Πατρίδα!

Μόλις πού πρόφτασα ν' ἀλλάξω μὲ τὸν ἀδερφὸ μου, πού στεκότανε πλάι μου, μιὰ τελευταία χαδιάρεια σὰ φίλημα ματιὰ καὶ ὅλοι μαζί δομήσαμε. Ἐνα ἀγριο ποδοβολητὸ ποῦφευγε ἀνατριχίλα σ' ὅλα τ' ἀντρεωμένα κορμιά, ἀχολόησε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τῆς γραμμῆς. Ὁ χάρος ζύγωνε μὲ τρελλὸ χορὸ.

Περάσαμε τὸ διάστημα πού μᾶς χώριζε ἀπ' τὴ

γραμμὴ τῆς φωτιᾶς μὲ γλήγοράδα πουλιού, γλήγοράδα φρενιασμένη πού τῆ δίνει μονάχα ἡ δίψα τῆς νίκης. Ριχτήκαμε μὲ λύσσα στὴν ἐξολόθρευση. Καθένας μονάχος του πνιγμένος μέσα στὴ σκόνῃ καὶ τὸν καπνὸ ἄκουγε γύρω του κραυγές, χτυπήματα, οὐρλιάσματα, σώματα βαρειά νὰ πέφτουνε στὴ γῆς χωρὶς νὰ ξέρει ποιανού εἶναι... Καθένας μονάχος μέσα στὸ σάλαγο χτύπαγε οὔτε ἔβρισκε, χωρὶς νὰ ξέρει ποιὸ στήθος ἢ σφαῖρα του περνάει...

Γιομίζοντας διαρκῶς τὸ ντουφέκι μου καὶ ρίχνοντας, προχώραγα πάντα μπροστά. Μιὰ στιγμή, πού τώρα σὰν ὄνειρο τῆ θυμάμαι, γύρισα νὰ ἰδῶ πού βρισκότανε ὁ ἀδερφός μου· τὸ μάτι πούθενά δὲν τὸν ἀπάντησε. Μιὰ σκιὰ πέρασε ἀπὸ τὸ μέτωπό μου, μὰ γλήγορα τῆ συνεπῆρε κι ἀπὸ τῆς μάχης ἡ καταιγίδα. Ἐσκολούθησα νὰ προχωρῶ πάντα μπρός· μὰ τώρα, δὲν ξέρω γιατί, μὲ μεγαλύτερη λύσσα, μὲ περισσότερη παραφροσύνη χτύπαγα ὅπου ἔβρισκα, σύντριβα, σκότωνα, ἀναποδογύριζα, τσάκιζα. Τί ἀπόλαψη τότε νὰ μπήκνεις τὴν ξιφολόγη τυφλὸς ἀπ' τῆς μανιά ὅπου βρίσκεις· κάθε χτύπημα σου δίνει περισσότερη δύναμη γιὰ ἓνα δέφτερο, κάθε τρύπημα μεγαλώνει τὴν ἐλαίδα στὴ νίκη.

Ἔστερα ἀπὸ λίγο ἄκουσα πάλι δυνατὲς κραβγές καὶ βοὴ πίσω μου, σὰν κάποιο ἀγριεμένο κύμα νάσπαγε σὲ βράχο. Ἐΐταν ἀλήθεια κύμα, μὰ κύμα ἀνθρώπινο πούρχότανε κι ἀπὸ νὰ μᾶς βοηθήσει, ὅπως καὶ μεῖς πρὸ ὀλίγου τοὺς ἄλλους. Ἐτρεχε κι ἀπὸ τὸ μετὶς ἴδιες σκέψεις, τὴν ἴδια δίψα, τὸ ἴδιο μάνιασμα...

***

Ἀπὸ ἔσκολούθησε ὡς τ' ἀπόγεμα. Ἐπὶ τέλους εἶχαμε νικήσει. Ὁ ἔχτρος συντριμμένος ἔστερα ἀπὸ παλληκαρίσα ἀντίσταση ὑποχώρησε κι ἐμεῖς εἶμαστε πιά καλὰ στερεωμένοι στὶς καινούργιες μας θέσεις. Μὰ ποιὸς ξέρει, νὰ ζοῦσε τάχα ὁ ἀδερφός μου; Ἐνοίταξα πάλι γύρω μου, ζητώντας τον. Πούθενά! Ὅλοῦθε ἄγνωστοι, ξένοι, πρόσωπα μαβροκίτρινα ἀπὸ τὸν ἰδρώτα, τὸ μαροῦτι. τὸν κόπο· μου προξενούσαν φρίκη. Μὰ μήπως κ' ἐγὼ εἶμωνα καλύτερα; Καὶ τὸ δικό μου πρόσωπο στὸν καθένα ἀπ' τοὺς συντρόφους μου τὰ ἴδια αἰσθήματα θὰ γέννησε...

Ζήτησα τὸ λοχία μου· χαμένος. Τὸ λοχαγὸ μου, τὸν ταγματάρχη μου· τίποτα. Ἀπὸ τὸ λόχο μου, ἔξδν ἀπὸ μένα, ἄλλοι δυὸ τρεῖς εἶχαν σωθεῖ, κι ἀπ' ὅλο τὸ σύνταγμα μᾶς οἱ ζωντανὸι μετριόντουσαν στὰ δάχτυλα. Ἐτρεξα στὸ συνταγματάρχη μου, πούταν πατριώτης μου καὶ μὲ γνώριζε, καὶ τὸν παρακάλεσα νὰ μου δώσει τὴν ἄδεια νὰ πάω νὰ βρῶ τὸν ἀδερφό μου. Μὲ ἄφισε.

Τότε, μὲ συνοδεία δυὸ νοσοκόμων, ἄρχισα ἀτέλιωτα ψαξίματα μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκτείνη ἐκταση τῆς καταστροφῆς. Παντοῦ συντρίμια· ὄλοῦθε σκορπισμένα κανόνια, ὅπλα σπασμένα, σπαθιά, μαζὶ μὲ σώματα σκοτωμένων, δέντρα, τοῖχοι, χώματα ἀναποδογυρισμένα σκεπάζοντας ἄλογα κι ἀνθρώπους· κι ὁ ἥλιος βασιλεύοντας πέρα, κατακόκκινος κι ὁ ἄφτος, μέσα σὲ σταχτερὰ σύννεφα, ἔριχνε ἀπάνου σ' ὅλα μὰ ἀκαίσια πύρινη λάμψη.

Ἀπελισμένος, ψάχνοντας σ' ὅλα τὰ μέρη, σ' ὅλες τὶς τροῦπες, σ' ὅλα τὰ χαντάκια, ξεχώνοντας ὅ,τι ἔβρισκα, τὸν ζήτηγα. Ἐπὶ τέλους ἓνας ὄγκος μάρβρος πιδ ψηλὰ ἀπ' τ' ἄλλα τράβηξε τὰ βλεμματά μου. Πλησίασα. Δυὸ ἀνθρώποι, ὁ ἓνας ἀπάνου στὸν ἄλλον, πρόσωπο μὲ πρόσωπο, εἰντουσαν ἔσκαλωμένοι

κεῖ χάμου. Τρέμοντας ἔσκυπα νὰ γυρῶσω τὸν ἀπὸ πᾶνου γιὰ νὰ βεβαιωθῶ· ὅμως εἰντουσαν τόσο σφιχτὰ ἀγκαλιασμένοι πού γύρισαν· οἱ δυὸ μαζὶ. Μὰ στὸ τέλος εἶδα: εἶταν ἐκεῖνος.

Ναί, ὁ ἀδερφός μου, σκοτωμένος, κάτου ἀπὸ ἓνα βούλγαρο ἀξιωματικὸ πούταν κι ἀπὸ τὸς νεκρός. Θὰ πᾶλεψαν βέβαια πρὶν πέσουν, κ' ἡ πᾶλη θάταν φοβερή· θάγωνίστηκαν γιὰ πολὺ τὰ δυὸ παλληκάρια. Φαίνεται πὸς πρῶτα ὁ ἀδερφός μου κατάφερε ἐπὶ τέλους κ' ἔμπηξε τὴ λόγη στὸ λαϊκὸ τοῦ βούλγαρου· μὰ κ' ἐκεῖνος πεθαίνοντας πέρασε τὴν καρδιά τοῦ ἄλλου μὲ μιὰ σφαῖρα. Ἐτσι κ' οἱ δυὸ σωριάστηκαν ἀραγαμένοι ἄκομα, κι ὁ τελευταῖος σπασμὸς τοῦ θανάτου τοὺς εἶχε πιδ σφιχτὰ ἐνώσει. Στὸ πρόσωπό τους ἦσαν βαθειὰ χαραγμένα τὰ σημάδια τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ πόνου· τὰ νύχια τοῦ ἓνός εἶχαν μπεῖ βαθιὰ μὲ δύναμη στὰ ροῦχα τοῦ ἄλλου· νόμιζες πὸς ἀκόμη ἀγωνιούσαν, πὸς ἀκόμη ἦσαν ζωντανοὶ καὶ πᾶλεβαν.

Ριγώντας προσπάθησα νὰ τοὺς χωρῶσω· οἱ νεκροὶ φαίνότανε πὸς δὲν ἤθελαν. Δοκίμασα πάλι· μὰ τὰ νύχια τους δὲν ξεκολοῦσαν ἀπ' τὰ ροῦχα· οἱ νεκροὶ φαίνότανε πὸς ἀντιστεκόντουσαν.

Οἱ δυὸ νοσοκόμοι πού ὡς τὸ τότε σιωπηλοὶ, ἀκίνητοι εἶχαν σεβαστεῖ τὴ λύπη μου, θέλησαν νὰ μὲ βοηθήσουν. Τοὺς ἐμπόδισα. Μὲ τί δικαίωμα θὰ χωρίζα δυὸ ἀνθρώπους πού ὁ θάνατος τοὺς εἶχε ἐνώσει. Ἡ ἰδέα πού τοὺς ἔκαμε ἔχτρος, ἡ ἰδέα πού τοὺς ἔσπρωξε νάλληλοσκοποθοῦνε, ἡ ἴδια ἰδέα τοὺς εἶχε ἀγκαλιάσει· κι ἂν ἐδῶ κάτου ἔζησαν χωρισμένοι, ἐκεῖ πέρα στὸ ἄγνωστο ἐπῆγγιαν ἀγκαλιασμένοι. Τί ξέρουμε ἐμεῖς ἀπ' τὸ μυστήριό τῶν νεκρῶν γιὰ νὰ παραβοῦμε τὴν τηλεφταία τους θέληση;...

Γλήγορα μὲ τῆ βοήθεια τῶν δυὸ στρατιωτῶν σκάψαμε ἓνα λάκκο. Ἐσκυπα καὶ φίλησα τὸν ἀδερφό μου στὸ μέτωπο· φίλησα καὶ τὸν ἄλλον. Ἐστερα ὅπως εἰντουσαν ἔτσι ἀγκαλιασμένοι, τοὺς ἔβαλα μέσα. Ὡ, πὸς φαίνόντουσαν πὸς κι ἀπὸ τοὶ φιλιόντουσαν σ' ἓνα ἀδερφικὸ ἀγκάλιασμα! Τοὺς σκέπασα μὲ χῶμα.

Καὶ τώρα ὅποιος διαβάτης περνάει ἀπὸ κεῖ θὰ συναντήσῃ ἓνα μάρβρο ξύλινο σταβρὸ κι ἀπάνου σ' αὐτὸν θὰ διαβάει:

«Γιῶργης Λαζαροῦ—Ἰβάν Γιούγκωφ
σκοτωμένοι στὴ μάχη τοῦ Κιλίκι».

Πάτρα, Μάρτιος τοῦ 1920

Α. Κ. ΨΑΡΟΣ

“ΓΕΛΑΣ ΚΛΑΙΣ,”

Γελᾶς,
Τὰ δόντια σου εἶν' ἀτίμητα πετράδια
Καὶ κλαῖς.
Τὰ δάχρυα σου κυλοῦν μαργαριτάρια

***

Γελᾶς,
Κ' ἐγὼ θλιμμένη σὲ κοιτάζω
πού σὺ γελᾶς κ' ἐγὼ ἀναστενάζω·
Καὶ κλαῖς,
“Ὡ, μοῦ ραγίζεις τὴν καρδιά!
Γέλα χίλιες φορὲς, μὴν κλάψεις μιὰ!

Γιάννενα 1916

ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΕΜΟΣ